

J. Bb.

"Poznanie Czarnego Łądu", Józef Szaflarski, Warszawa 1968 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 13/3, 707-708

1968

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

NOTATKI BIBLIOGRAFICZNE

Razwitiye nauk o Ziemi w SSSR. Izdatielstwo „Nauka”, Moskwa 1967, ss. 714, ilustr., mapy.

Jako jedna z jubileuszowych ksiąg w cyklu *Sowietskaja nauka i tiechnika za 50 let* wydana została, pod egidą Wydziału Nauk o Ziemi Akademii Nauk ZSRR i Instytutu Historii Przyrodoznawstwa i Techniki, wymieniona wyżej praca zbiorowa, której redaktorem naczelnym jest członek Akademii Nauk ZSRR, A. Winogradow (komitet redakcyjny liczy 14 osób). A. Winogradow jest też autorem *Wstępu*, w którym krótko zarysował rozwój nauk o Ziemi w Rosji od czasów Piotra Wielkiego.

Księga składa się z sześciu części obejmujących łącznie 55 prac, napisanych przez wybitnych przedstawicieli radzieckich nauk o Ziemi. Część pierwsza, *Ziemia jako całość*, zawiera 10 prac poświęconych rozwojowi badań w ZSRR w zakresie kształtu Ziemi, grawimetrii, sejsmologii, termiki Ziemi, geochemii, biosfery itd.

Część druga, zawierająca 15 prac, poświęcona jest rozwojowi paleogeografii, geotektoniki, mineralogii, geologii, hydrogeologii itp. dyscyplin.

Część trzecia zawiera 11 prac na temat rozwoju badań lądu. Po ogólnym artykule o rozwoju geografii fizycznej i ekonomicznej oraz artykule o odkryciach geograficznych mamy tutaj m.in. rys rozwoju geomorfologii, glaciologii, geobotaniki, zoogeografii.

Również 11 prac zawiera część *Wszechocean*: niektóre etapy rozwoju oceanografii, badania w zakresie meteorologii morskiej, hydrologii morza, fizyki morza i oceanografii fizycznej, oceanografii chemicznej, ichtiologii, osadów dennych, tektoniki dna, strefy brzegowej. Zamieszczona na wklejce mapa przedstawia trasy 24 rejsów ekspedycyjnych 8 radzieckich statków oceanograficznych odbytych w latach 1955—1965.

Część przedostatnia, zawierająca 7 prac, poświęcona jest rozwojowi badań atmosfery, część ostatnia zawiera jedną pracę, na temat rozwoju badań przestrzeni okołoziemskiej.

Książkę zamyka wykaz literatury (ss. 697—711) — według wymienionych części książki.

Na czele tomu umieszczono fotografie 19 aktualnych członków Wydziału Nauk o Ziemi Akademii Nauk ZSRR, na wklejkach wśród tekstu i w samym tekście 41 fotografii nieżyjących już wybitnych przedstawicieli nauk o Ziemi, których działalność naukowa częściowo przypadała też na okres porewolucyjny.

Z. Br.

Józef Szaflarski, *Poznanie Czarnego Lądu*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1968, ss. 265, ilustr. 62.

Afryka budzi dziś powszechne zainteresowanie u historyków podróżnictwa i odkryć geograficznych, jako ląd, z którym cywilizacja zachodnia miała już kontakt od starożytności, ale którego wnętrza zostało poznane najpóźniej ze wszystkich zamieszkałych kontynentów. Intensywne badanie tego lądu nastąpiło dopiero w XIX w., tj. w okresie imperialistycznych poszukiwań rynków zbytu i źródeł surowców oraz dążeń do podziału świata.

Dlatego autor poznanie Afryki do XVIII w. słusznie potraktował historycznie, ukazując rozwój wiedzy o niej na podstawie literatury i źródeł kartograficznych. Słusznie też przedstawił badanie „Czarnego Lądu” w XIX w. w ujęciu problemowym. W ten sposób mogły zostać uwypuklone zasadnicze problemy pasjonujące ówczesnych badaczy, jak: problem biegu Nigru, źródeł Nilu, wnętrza Sahary i „Gór

Snieżnych" Afryki. Dodatkowo należy również ocenić fakt, że zasługi podróżników polskich w Afryce wydobyte zostały w oddzielnym rozdziale.

Z porównania książki o „Czarnym Łądzie” z wcześniejszymi dziełami o Afryce, np. P. Paulitschkego *Die geographische Erforschung des afrikanischen Kontinents* (1880 r.) lub K. Hasserta *Die Erforschung Afrikas* (1941 r.), wynika, że jest ona znacznie bardziej przystępna i bardziej odpowiednia jako lektura dla szerokiego kręgu czytelników.

J. Bb.

Øivind Larsen, *Schiff und Seuche 1795—1799*. Oslo Universitetsforlaget, Oslo 1968, ss. 267, ilustr. 84, tabl. 27, diagr. 28.

Autor należy do młodszej (ur. w 1938 r.) generacji lekarzy zajmujących się zagadnieniami historii medycyny; swoje zainteresowania godzi z zajęciami stypendysty Instytutu Higieny uniwersytetu w Oslo; jest przy tym współpracownikiem Międzynarodowego Towarzystwa Historii Medycyny.

Temat, który podjął, wiąże się z dziejami medycyny „morskiej”, z zagadnieniem zdrowotności załóg okrętowych, które odbywały dłuższe rejsy u schyłku XVIII w. Brali w nich udział marynarze udający się z Danii do Indii Zachodnich. Należeli zaś do zjednoczonej floty duńsko-norweskiej, w owym czasie najpotężniejszej w świecie.

Szczegółowe raporty oficerów pokładowych, znalezione w archiwum w Kopenhadze, pozwoliły na bardzo trafną klasyfikację chorób, na które zapadali marynarze. Obejmują one, według autora, kilka grup: choroby żołądka i jelit, choroby przewodu oddechowego i gorączkowe, zranienia, choroby skóry i weneryczne, choroby wskutek braków w pożywieniu i in. Autorowi udało się również przedstawić liczbowo zachorowalność wśród marynarzy. Przedstawił ten problem w zestawieniach statystycznych i diagramach.

Przedstawione w książce fakty są cennym przyczynkiem do rozważań ogólniejszych nad dziejami medycyny i higieny, niepozbawionym szerszego tła ogólnych osiągnięć w nauce lekarskiej w omawianym okresie.

S. S.

Roger Wickson, *Britain's Inland Waterways*. Methuen, London 1967, ss. 96.

Książka Wicksona przedstawia dzieje sieci angielskich kanałów śródlądowych, zapoczątkowanej przez księcia Brunzswiku i Jamesa Brindleya w drugiej połowie XVIII w., a rozwiniętej następnie przez Josiaha Wedgwooda, Thomasa Telforda i in. System kanałów był w Anglii istotnym składnikiem sieci transportowej okresu rewolucji przemysłowej, łącząc m.in. rzeki Trent, Mersey, Severn i Tamizę. Dopiero w czasach wiktoriańskich budowa dróg żelaznych zmniejszyła ogromnie znaczenie tych kanałów.

Josephine Kamm, *Joseph Paxton and the Crystal Palace*. Methuen, London 1967, ss. 160, ilustr.

W popularnonaukowej serii *A Story Biography* ukazała się biografia jednego z głównych wczesnych promotorów budownictwa stalowego J. Paxtona. Rozpoczął on karierę jako pomocnik ogrodnika, wprowadził potem w Anglii hodowlę wielu rzadkich roślin, budował oranżerie o szkieletcie stalowym, zdobył sobie jednak sławę